

גרם כבוי

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכ עמוד א – עמוד ב

משנה. רבי שמעון בן ננס אומר: פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור, מפני שהוא מחרך. ועושין מחיצה בכל הכלים, בין מלאין בין ריקנים, בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור, והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. גמרא. אמר רב יהודה אמר רב: טלית שאחז בה האור מצד אחד - נותנין עליה מים מצד אחר, ואם כבתה - כבתה. מיתבי: טלית שאחז בה האור מצד אחד - פושטה ומתכסה בה, ואם כבתה - כבתה. וכן ספר תורה שאחז בו האור - פושטו וקורא בו, ואם כבה - כבה! - הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס. - אימר דאמר רבי שמעון בן ננס - מפני שהוא מחרך, גרם כבוי מי אמר? - אין, מדקתני סיפא: רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאינן יכולים לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה - מכלל דתנא קמא שרי. עושין מחיצה כו'. למימרא דרבנן סברי: גרם כבוי מותר, ורבי יוסי סבר: גרם כבוי אסור, והא איפכא שמעינן להו! דתניא: עושין מחיצה בכלים ריקנים, ובמלאין שאין דרכן להשתבר. ואלו מלאין שאין דרכן להשתבר - כלי מתכות. רבי יוסי אומר: אף כלי כפר שיחין וכלי כפר חנניה אין דרכן להשתבר! - וכי תימא: איפוך מתניתין, ורבי יוסי דברייתא - לדבריהם קאמר. ומי מצית אפכת לה? והאמר רבה בר תחליפא משמיה דרב: מאן תנא גרם כבוי אסור - רבי יוסי! - אלא, לעולם לא תיפוך, וברייתא כולה רבי יוסי היא, וחסורי מחסרה והכי קתני: עושין מחיצה בכלים ריקנים, ובמלאים שאין דרכן להשתבר. ואלו הן כלים שאין דרכן להשתבר - כלי מתכות, וכלי כפר שיחין וכלי כפר חנניה נמי אין דרכן להשתבר, שרבי יוסי אומר: אף כלי כפר שיחין וכלי כפר חנניה אין דרכן להשתבר. ורמי דרבנן אדרבנן, ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי. דתניא: הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו - הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה - כורך עליה גמי ויורד וטובל. רבי יוסי אומר: לעולם יורד וטובל כדרכו, ובלבד שלא ישפוף! - שאני התם דאמר קרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם, עשייה הוא דאסור, גרמא - שרי. - אי הכי, הכא נמי: כתיב לא תעשה [כל] מלאכה - עשייה הוא דאסור, גרמא שרי! - מתוך שאדם בהול על ממונו - אי שרית ליה אתי לכבויה. - אי הכי - קשיא דרבנן אדרבנן: ומה התם דאדם בהול על ממונו - שרי, הכא לא כל שכן?

2. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כב עמוד א

עולא איקלע לבי רב יהודה, קם שמעיה זקף לה לשרגא. איתיביה רב יהודה לעולא: הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה! - אמר ליה: לאו אדעתאי.

3. תוספות מסכת ביצה דף כב עמוד א

והמסתפק ממנו חייב משום מכבה - אינו ר"ל מפני שממהר כבוי דלא הוי אלא גרם כבוי וגרם כבוי ביום טוב שרי אף על פי שממהר כבויה ובשבת נמי אינו חייב אלא היינו טעמא הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר ולכך נראה ככבוי ומכאן יש להתיר קנדיל"א של שעה גדולה לחתוך למטה ממנה כיון דבשעה שחותך אותה אינו מכחיש מאור שלה כלל אף על גב שהוא גורם לגרום כבויה שרי ודוקא לחתוך אותה באור אבל בסכין אסור אליבא דכולי עלמא דאמר לקמן במתני' (דף לב.) חותכה באור כפי שתי נרות.

4. רא"ש מסכת ביצה פרק ב סימן יז

יז עולא איקלע לבי רב הונא קם שמעיה זקפיה לשרגא. פירוש הגביה הנר להרחיק השמן מן הפתילה כדי שימהר לכבות. איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר המסתפק ממנו חייב משום מכבה. כתבו התוס' הא

דחשיב ליה מכבה היינו משום דכשממעט השמן ומרחיקו מפי הנר שהוא דולק מיד כהה אור הנר ואין דולק יפה כבתחילה והוה ליה מכבה. אין לפרש משם שממהר כביית הנר כשיכלה השמן דהיינו גרם כיבוי שנחלקו רבי יוסי והכמים דתנן (שבת דף קכ א) עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. וקיימא לן כרבנן דגרם כיבוי מותר* ומיהו ההיא דשפופרת על פי הנר דאסור (שבת דף כט ב) דלמא אתי לאיסתפוקי מניה היינו על כרחך מפני שממהר כיבוי שאינו מכחיש מאור הנר כלל שהרי הנר לעולם מלא שמן כי מן השפופרת מטפטף תמיד לאור הנר אף אם יסתפק מעט משמן שבתוך השפופרת אינו מכחיש מאור הנר. הלכך נראה לי טעמא דמסתפק מן הנר משום שממהר כיבוי. ואף רבנן דרבי יוסי מודו בהאי גרם כיבוי דחייב. דעד כאן לא פליגי התם אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק אלא עושה דבר חוצה לו הגורם את הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה. אבל הכא השמן והפתילה שתיהן גורמים את הדליקה והממעט מאחד מהן וממהר את הכיבוי חייב** והיינו טעמא דנותן שמן בנר משום דמאריך בהבערתו. דאילו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר. ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליק. וכן לענין כיבוי נמי ממהר הכיבוי על ידי שנסתפק מן הנר הוי כאילו כבה הוא. ואין ליטול פתילה דולקת מנר זה וליתן בנר אחר דמיד שסלקה מן הנר הוי ליה מכבה ומה הועיל אם חזר והדליק:

5. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עז עמוד ב

אמר רב פפא: האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא - גירי דידיה הוא, ומיחייב. הני מילי - בכח ראשון, אבל בכח שני - גרמא בעלמא הוא.

6. רש"י מסכת סנהדרין דף עז עמוד ב

דכפתיה - קשר ידיו ורגליו על שפת הים.
ואשקיל עליה בידקא דמיא - הפנה את מרוצת המים עליו.
גיריה דידיה הוא - הן הן חציו, והרי הוא כזורק בו חץ וכדמפרש ואזיל שהמים באים בכח ראשון עליו מיד, כגון שהניחו סמוך לשפת הים והשפה מדרון.
בכח ראשון - כשפינה להם דרך לצד זה מיד נפלו עליו דהוי כחו.
אבל בכח שני - שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם, גרמא הוא ולא מכחו.

7. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף עז עמוד ב

אמר רב פפא האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא השיא מרוצת זרם המים עליו חייב מאי טעמא גירי דידיה נינהו אשקיל כדאמרינן התם (ב"ק פ"א ב) הוו שקילי ואזלי באורחא ואי קשיא לך מכדי הכא לאו בדאזלי מכחו עסיקינן אלא כגון שהיה דבר מפסיק בין המים ובינו ונטלו ונמצאו המים באין עליו מאיליהן ואמאי מיחייב הא לאו כחו הוא ותו מאי שנא מדרבה דאמר זרק בו חץ ותריס בידו ובא זה ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדא מפסק פסיקי גירי אלמא אף על גב דקא שקיל ליה לההוא מידעם דהוה מפסיק ביניה ובין גיריה דשדא ביה פטור וכ"ש הכא דהני גירי לאו מכחו קא אזלי ואמאי מיחייב לא תקשי לך דאע"ג דלאו כחו הוא (דמחשב) [כיון דמחמת] מעשה דידיה קאזלי ככחו דמי דהא גיריה כי קאזלי לאו מחמת כחו קא אזלי אלא מחמת דשביק ליתרה של קשת ואזלי גירי ממילא ומיחייב עלייהו הכא נמי לא שנא. והיינו דקאמר רב פפא גירי דידיה נינהו ומיחייב ולא דמיא הא מילתא לזרק בו חץ ותריס בידו דאלו התם כי סלקיה לתריס מיקמי דנימטי גירא לגביה הוא דסליקיה דאי לבתר דמטא לגבי תריס אף על גב דהוה מסליק ליה לתריס תו לא הוה אזיל גירא טפי ולא הוה מיקטיל אלא ודאי על כרחיך בדסלקיה מקמי דנמטי לגביה עסקינן ואמטול הכי פטור דכי סלקיה לאו מידי עבד מאי אמרת סוף חץ לבא הא אמרן כל סוף הורג לבא פטור דגרמא בעלמא הוא אבל הכא דכי סלקיה לעפרא דמפסיק בין מיא לדידיה מיא הוו נגעי בההוא עפרא גופיה כי סלקיה

לעפר גירי דידיה [היא] ואמטול הכי מיחייב תדע דהא מיית מחמת מיא דאתו לבתר הכי פטור כדאמרינן והני מילי בכח ראשון כלומר היכא דמיית מחמת מיא דאתי בכח ראשון כי סלקיה לההוא מדעם דמפסיק בינתיים והיינו מיא דמיעקרו מדוכתייהו בשעת חילוק/סילוק/ הדבר והמפסיק ואינון מיא דמיקרבי לדבר המפסיק אבל מיא דאתו בתר הכי והיני כח שני פטור דגרמא בעלמא הוא כדפרשינן. ואיכא לפרושי והני מילי בכח ראשון שהמים היורדין בשע' שפינה להן דרך לא עמדו עד שהגיעו לאיש הכפות אבל אם עמדו בדרך מחמת דבר שעייכבן ולסוף נמשכו מאליהן והלכו לאו גירי נינהו כדאמרינן בפרק הבית והעליה (קי"ז א) דכל היכא דתימי מיא והדר אזלי לאו גירי נינהו והני תרי פירושי מעליי נינהו דתרוייהו אליבא דהילכתא סלקי ולא מיחייב עד דמיית מחמת מיא דמיעקרי בשעת מעשה והוא דלא איעכבו באורחא דאע"ג דגמרא לאו הני תרתי מילי קאמר הכא מכל מקום חזא דאמר אמר ואידך אף על גב דלא פירש בהדיא כיון דעל כרחיק דינא לא אצטריך לפרושיה. מיהו פירושא בתרא דייק טפי משום דלפירושא קמא אין לדבר קצבה ותו דכולהו מיא דסמיכי להדדי כחד גופא דמו. ואית דמפרשי והני מילי בכח ראשון כגון שהניחו סמוך לשפת המים והשפה מדרון ובכח ראשון כשפינה להן דרך לצד זה נפלו עליו דהוי כחו אבל בכח שני שהניחו דחוק/רחוק/ קצת ולא נפלו המים בצאתם מגדותיהן עליו אלא לאחר מכאן הלכו עד מקום שהוא שם גרמא הוא ולא מכחו. ולא מילתא היא דכיון דקאמרינן דגיריה נינהו מה לי כי מטו לאלתר מ"ל כי מטו לאחר זמן:

8. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מז עמוד ב

ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה. לימא תנן סתמא כרבי יוסי, דאמר: גורם לכיבוי - אסור! - ותסברא? אימור דאמר רבי יוסי - בשבת, בערב שבת מי אמר? וכי תימא הכא נמי בשבת - והתניא: נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות בשבת - ואין צריך לומר בערב שבת, ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה מערב שבת, ואין צריך לומר בשבת! - אלא אמר רב אשי: אפילו תימא רבנן, שאני הכא - מפני שמקרב את כיבוי. הדרן עלך כירה.

9. תוספות מסכת שבת דף מז עמוד ב

מפני שמקרב את כבוי - . . . ור"ת גריס כפירוש ר"ח מפני שמקרב כיבוי דהתם הוא דשרי לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכן מים שאינו מכבה כלום עד שיתבקעו הכלים אבל הכא אין הפסק בין מים לניצוצות ומיד נכבות כשנפלות בכלי והוי כמחיצת מים דאסירא כגון מחיצת שלג וברד וקשה לפירושו דבירושלמי מוקי מתני' כר' יוסי אבל לרבנן אפי' מחיצות של מים מותר ובפ' כל כתבי (לקמן ק:): נמי שרו רבנן דר' יוסי בטלית שאחז בו האור מצד אחד ליתן עליו מים מצד אחר ואם כבתה כבתה ונראה דלפי הש"ס שלנו יש לחלק דבמחיצה של מים אף על גב דאין דבר מפסיק מ"מ שרי שאין האש נופלת לתוך המים להדיא כי הכא שהמים תחת הניצוצות ומקרב כיבוי טפי ועוד דאיכא למימר דהש"ס שלנו אסור במחיצות של מים לרבנן ומשום הכי מוקי מתניתין כרבנן ופליגי אירושלמי ולא דמי לטלית שאחז בו האור מצד אחד שאינו אלא שלא תתפשט האור ומה שרגילים לתת מים בזכוכית שקורין לאמפ"א ונותנין עליה שמן בע"ש אין זה קרוי קירוב כיבוי דכיון שאין מתכוין לכיבוי כלל אלא להגביה את השמן לא שייך למגזר מידי שמא יעשה בשבת ושרי אפי' לר' יוסי וכ"ש לרבנן דאל"כ אפי' בלא מים אסור שהניצוצות נופלות בשמן ועוד איכא למימר דתלמוד שלנו אסר מחיצה של מים לרבנן ומש"ה מוקי מתני' כר' יוסי ופליגי אירושלמי ול"ד לטלית שאחז בו האור מצד אחד שאינו אלא שלא תתפשט האור [ת"י].

10. מרדכי מסכת שבת פרק כל כתבי רמז שצט

וה"ר קלונימוס בר' עובדיה משום ה"ר יום טוב התיר ביום טוב לתת סכין או כלי או דבר הניטל על נר של שיעור שלא במקום הדלקתה שאינו אלא גרם כיבוי אבל רבינו יואל פי' דאפילו ביום טוב לא שרינן גרם כיבוי לכתחלה אלא במקום היזק דוקא וה"ק בביצה אין (*מבקעין) [*מכבין] הבקעת כדי לחוס עליה [*ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדירה מותר] וכן רב יהודה לא שרי הכא אלא במקום היזק:

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלד

סעיף כב

תיבה שאחזו בה האור, יכול לפרוס (נג) עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף; ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים * שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, * דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא (מרדכי פרק כ"כ).

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקיד

סעיף ג

<ו> נר של שעה שרוצה להדליקו בי"ט וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול (יט) ליתן סביבו (כ) ז קודם שידליקנו *
 (כא) דבר המונע מלישרף, בענין שיכבה כשיגיע שם. הגה: (כב) ויש מתירין להתוך נר של שעה באור, ה דהיינו *
 שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, (כג) וכן נוהגין; אבל (כד) ע"י ט סכין, אסור, (הגהות מיימוני פ"ז והגהות אשירי
 ומרדכי ותוספות פ"ק דביצה). * י ומותר להעמיד נר (כה) במקום שהרוח שולט, כדי שיכבה; אבל אסור להעמידו שם,
 אם כבר (כו) הרוח מנשב (מהרי"ל).